

# RETTSOPPGJØRET

10 - 5 - 49

## sett med en forsvarers øyne

III

106055

Tre artikler for Morgenposten av o.r.sakfører Halfdan Fyhn

Rettsoppgjøret er fra begynnelsen lagt an på et altfor bredt grunnlag. Fra første stund synes målet å ha vært å få trukket for retten og straffet flest mulig mennesker. I frigjøringsdagene og i mange mange måneder etterpå var den energiske sjef for landssvikpolitiet og hans medarbeidere opptatt med å sikre seg alle som overhodet kunne mistenkes for å ha hatt noe med tyskerne eller NS å gjøre. Og landets dommere hadde sommeren og høsten 1945 mer enn nok med å avsi fengslingskjennelse over folk som landssvikpolitiet partout ville ha i varetektstfengsel.

Den linje som da ble stukket ut er senere fulgt.

Resultatet er at titusener av mennesker i dette land har fått eller vil få straff -- i en eller annen form. Naturligvis har dette tatt tid og det vil ennå ta tid. Det har kostet mange penger og det vil koste penger.

En stor del av tiden og pengene kunne vært spart.

Av rettsoppgjøret kunne og burde vi ha kuttet ut alle dem hvis forhold ikke direkte kom inn under straffelovens § 86 eller § 98.

I første rekke vil det si alle passive medlemmer av NS.

De som utarbeidet straffeloven betraktet landsforræderi som en meget alvorlig forbrytelse. De mente at en forræder ikke kunne unngå en minstestraft på tre års fengsel. Men de stilte også visse «krav» til en som forrædde sitt land. Han

måtte yte fienden en bistand som monnet for denne flendes krigføring, hans hjelp til fienden måtte være av et visst format, av en viss betydning.

Straffelovens fedre tenkte såvisst ikke på ett eller annet uvirksomt medlem av et politisk parti.

Ingen har da noensinne tenkt å dømme en passiv NS-mann etter straffelovens § 86, selv om Høyesterett under sterk dissens har fastslått at passivt medlemskap objektivt sett rammes av straffebudet.

Papirmedlemmet var ordnært ingen politiker. Det ønsket såvisst ikke å hjelpe fienden mot Norge. Men papirmedlemmet var ført vill. Det var kommet inn på et galt spor.

Et slikt menneske skal hjelpes, ikke straffes. Han skal læres til å forstå hvilken feil han har gjort og ledes inn i det demokratiske samfunnet igjen.

I stedet er han blitt hengt ut til almen beskuelse som landssviker og behandlet deretter. Han er blitt satt utenfor samfunnet, har fått sine eiendeler beslaglagt og «administrert» og stilles endelig -- hvis han ikke er villig til å vedta ett eller annet forelegg -- for en domstol. Her blir han dømt og hans navn blir -- i henhold til bestemmelse, truffet på (den gang) høyeste hold -- offentliggjort i avisene, for at godtfolk skal bli gjort oppmerksom på hvilken ussel fyr han er. Men ikke nok med det. Han blir i retten tillagt motiver han aldri

har hatt og overført en forståelse av og en viten om vanskelige, juridiske problemer han ikke har eid.

Jeg har tidligere vært inne på spørsmålet om Norge var i krig med Tyskland etter den 9. juni 1940, og har i en annen forbindelse nevnt at en forutsetning for å felle etter straffelovens § 86 er at tiltalte har hatt forståelse av den fortsatte krigstilstand.

Blant dem som hevdet at det ikke var krig etter 9. juni var professor Ragnar Schanche, «minister» i Quislingregjeringen. Han søkte sin sak gjenopptatt, iallfall delvis på dette grunnlag, og det ble iverksatt en langvarig rettslig forundersøkelse for å belyse spørsmålet. Blant annet ble general Ruge og medlemmer av Nygaardsvolds regjering ført som vitner.

Det er ikke tenkelig at hele dette apparatet ble satt i funksjon for å kaste lys over et problem som var klinkende klart.

I sakene mot de menige, passive NS-medlemmer synes ikke bare dette problem å være klart, men det er endog ganske selv sagt, at disse NS-medlemmer har vært usedvanlig klarsynt og utstyrt med ikke ringe innsikt i vanskelige juridiske spørsmål, ti -- som det står i hver eneste dom, «retten har funnet det bevist at tiltalte har forstått at det den hele tid under okkupasjonen har hersket krigstilstand mellom Norge og Tyskland, videre at NS støttet opp

(Forts. side 4).

(Forts. fra 3. side)

under tyskerne i deres krigsbestrebelse, og endelig at han som medlem av NS har ytet sin skjerv til støtte for fiendens krigsføring».

Nå er saken den, at retten i de aller fleste tilfelle aldeles ikke har noe grunnlag for å anse bevis at disse menneskene virkelig har forstått at krigen fortsatte etter 9. juni 1940. Selv påstår de tiltalte nesten uten unntagelse at de ikke har forstått det. Tvert om hevder de kategorisk, at de anså krigen som avsluttet, da de norske styrkene kapitulerte. Og de fleste angir gode grunner for en slik antagelse. Noe annet bevis for de tiltaltes forståelse av den fortsatte krigføring enn deres hardnakkede benektelse av å ha forstått det, har retten ikke. Hvordan den da kan anse bevis ført, må være en gåte, — hvis da ikke dommerne resonnerer som så: Jeg selv har forstått det, da har nok tiltalte skjont det også!

Vi, i hvis lodd det har falt å være forsvarere for disse mennesker, og som hver dag — bokstavelig talt hver dag — i over tre år, i embeds medfør har snakket med dem og satt oss inn i deres mentalitet, vi vet noe ganske annet. Vi vet at de aller fleste av dem under okkupasjonen har levd under andre forhold enn oss, at de ikke har hatt de samme betingelser som vi til å skaffe seg orientering utenfor den «legale» presse, og at de fleste av dem er blottet for enhver forutsetning for å kunne dømme i spørsmålet: krig eller ikke krig.

Det alt overveiende antall av de passive NS-folk er dømt, ikke i medhold av, men i strid med straffelovens § 86.

Det samme er tilfelle med andre kategorier av landssvikere. Jeg nevner fortrinnsvis unge frontkjempere og sykepleiersker som har tjenestgjort på Østfronten i den tyske Wehrmacht eller i norske formasjoner.

De fleste av dem som er dømt for krigsinnsats eller Røde Kors-tjeneste har ikke hatt forståelsen av at Norge var Sovjet-Russlands allierte. De har vært hellig overbevist om at de ytet sitt eget land den største tjeneste de overhodet kunne yte, når de dro ut til fronten og kjempet mot det Sovjet-Russland de alltid hadde hørt framstilt som en fiende av sivilisasjon og kultur. Dette har vært deres innerste overbevisning og deres eneste motiv.

Da den første opphisselse hadde gitt seg noen tid etter frigjøringen, trengte dette spørsmålet seg fram: Hva skal vi gjøre med landssvikene når de er ferdige med straffen? De som stilte spørsmålet ga selv svaret: Da skal vi være så høysinnet at vi tar dem tilbake til samfunnet og gir dem plass i arbeidslivet igjen.

Overfor virkelige landssvikere — overfor opportunistiske renegater, angivere, torturister og andre som med full rett er dømt etter straffelovens bud, er dette, å ta inn i samfunnet igjen og skaffe dem arbeid, en høysinnet tanke.

Overfor de menneskene jeg ovenfor har nevnt, er det det ikke. Og hva verre er: Tilbudet om å vende tilbake vil neppe bli mottatt.

Saken er nemlig den, at tilsens av mennesker har gjennomgått så mye, lidt så mye overløst, blitt ribbet for så mange illusjoner ufortjent blitt utsatt for så mye tort at de aldri mer vil kunne føle seg hjemme i det norske samfunn.

Dette forstår kanskje ikke de som har satt aksjonen mot dem

i gang og som har brakt dem i den situasjon de er. Men vi, som kjenner dem og deres innstilling, vi, de få fra den andre leiren de åpner seg for, vet det. Det eneste, absolutt det eneste utallige av dem ønsker, er et pass pluss en aldri så liten mulighet for å slå seg igjennom under andre forhold. Inntil en slik mulighet byr seg, er de tilsynelatende lojale borgere, som ser ut til å ha slått seg til ro med sin skjebne. De har det ikke. Bitterheten er kolossal, og den vokser i styrke istedenfor å avta. De rotter seg sammen. De organiserer seg. Det er ikke stor forskjellen mellom den oppfatningen de har av samfunnet i dag og den vi hadde av forholdene under okkupasjonen. De anser seg undertrykt og terrorisert — akkurat som vi gjorde det den gang. De er «illegale», virker «under jorden», motarbeider, aktivt eller passivt, alt det som kan tenkes å tjene til samfunnets beste. De sprer ut rykter, agiterer, er sabotører. Hva verre er: De finner sympatisører og proselytter. Kort sagt: En stor del av disse menneskene er blitt en stat i staten, som det vil være tåpelig å ignorere.

Istedenfor å ta konsekvensene av sine feilgrep, istedenfor å erkjenne at rettsoppgjøret er lagt uriktig an, at det hittil er skjedd ulykker nok, og at det følger på høy tid å få det avsluttet, fortsetter man langs den utstakne linje, inntil det målet man satte seg i mai 1945 blir nådd. Da vil man ha fått straffet en så høy prosent av dette lands befolkning at intet annet konkurrerende foretagende tilnærmedesvis kan oppvise maken.

Under disse omstendigheter forstår jeg ikke at ulykkens omfang kan begrenses på annen måte enn ved at Stortinget griper inn. Tiden må nå være moden for en omfattende amnesti-lov, og denne loven bør ikke bare omfatte de fleste av dem som ennå ikke er dømt, men også et meget stort antall av dem som allerede er dømt, selv om straffen er fullbyrdet.

Hvis jeg hadde vært stortingsmann, ville jeg foreslått amnesti for følgende grupper av dømte og siktede personer: 1. Alle menige frontkjempere som ikke er dømt eller siktet for annet enn krigsinnsats og — i tilfelle — passivt medlemskap i NS, selv om de er dømt etter straffelovens § 86. 2. Alle de som er dømt eller siktet i medhold av landssvikanordningen (landssvikloven). Når en dømt person får amnesti, må han anses som ikke straffet. Vedtatt forelegg anser jeg som dom.

Et amnesti av et slikt eller liknende innhold vil nok resultere i at mange som burd vært dømt eller siktet i den annen side vil vi oppnå å gjøre godt igjen mye av den uklokskap som er vist og den urett som er begått.

De betraktninger jeg i år har anstilt er ikke originale. Artiklene kunne vært skrevet av en hvilken som helst forsvarer i landssvikoppgjøret og til dem som rammes av det. De meningene jeg har hevdet er jeg ikke alene om å ha. De deles av de fleste av mine kolleger og jeg vet også av mange andre.

Den tittel jeg har satt som overskrift er kanskje for pretensløs. Den lover mer enn den holder. En korrekt tittel kunne vært: «Spredte inntrykk i forbindelse med rettsoppgjøret». Det er disse spredte inntrykk jeg har følt trang til å meddele videre.

Halvdan F. Hn.